

Lagrådsremiss

Skärpt straff för gravfridsbrott

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 10 februari 2022

Morgan Johansson

Martin Rhodin
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

För att bättre återspegla brottslighetens allvar föreslår regeringen att straffbestämmelsen i brottsbalken om brott mot griftefrid kompletteras med en särskild straffskala för grovt brott. Straffet för grovt brott föreslås vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. De olika svårhetsgraderna av brottet ska betecknas gravfridsbrott och grovt gravfridsbrott. Vid bedömningen av om ett brott är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada eller om gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Vidare föreslås att försök till gravfridsbrott samt försök, förberedelse och stämpling till grovt gravfridsbrott ska vara straffbart.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	4
3	Ärendet och dess beredning	5
4	Bakgrund.....	5
4.1	Brottsbalkens reglering om gravfrid.....	5
4.2	Annan relevant lagstiftning	6
4.3	Påföljdsstatistik	6
5	Straffet för gravfridsbrott ska skärpas.....	7
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	14
7	Konsekvenser av förslagen	14
8	Författningskommentar.....	15
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian Skärpt straff för gravfridsbrott.....	17
Bilaga 2	Promemorians lagförslag.....	18
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	20

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 10 och 17 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

10 §¹

Den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar lik eller avlidens aska, öppnar grav eller eljest gör skada eller ofog på kista, urna, grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård, döms för brott mot griftefrid till böter eller fängelse i högst två år.

Den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar ett lik eller en avliden persons aska, döms för gravfridsbrott till böter eller fängelse i högst två år. För gravfridsbrott döms även den som obehörigen öppnar en grav eller förstör, skadar eller gör ofog på en kista, urna, grav eller ett annat vilorum för de döda eller en gravvård.

Om brottet är grovt, döms för grovt gravfridsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada eller om gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

17 §²

För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra myteri döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök till sådant barnpornografibrott som avses i 10 a § första stycket och försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott.

För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra myteri döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök till gravfridsbrott och försök, förberedelse eller stämpling till grovt gravfridsbrott samt för försök till sådant barnpornografibrott som avses i 10 a § första stycket och försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

¹ Senaste lydelse 1993:207.

² Senaste lydelse 2018:1140.

3 Ärendet och dess beredning

En promemoria, Skärpt straff för gravfridsbrott (Ju2021/03266), med förslag som innebär en skärpt syn på allvarligare brott mot griftefriden har tagits fram inom Justitiedepartementet. En sammanfattning av promemorian och dess lagförslag finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2021/03266). I denna lagrådsremiss behandlas promemorians förslag.

4 Bakgrund

4.1 Brottsbalkens reglering om gravfrid

Straffrättsliga regler om gravfrid har funnits under mycket lång tid i svensk rätt. Redan i landskapslagarna fanns sådana bestämmelser som då främst omfattade tillgrepp från den avlidne. I 1864 års strafflag skyddades även den dödes frid och det var straffbart att olovligen ta upp eller på annat sätt misshandla lik. Genom 1948 års strafflagsreform utsträcktes regleringen till att även omfatta den avlidnes vilorum och gravvård.

Av lagtexten i 16 kap. 10 § brottsbalken följer att den straffbara gärningen består i att obehörigen flytta, skada eller skymfligen behandla lik eller avlidens aska, öppna grav eller göra skada eller ofog på kista, urna, grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård. Straffansvaret omfattar obehöriga åtgärder såväl med en död kropp som inte omhändertagits för gravsättning som med ett gravlagt lik. I lagkommentarer har det uttalats att det inte bör krävas särskilt mycket för att en åtgärd med en avlidens kvarlevor ska anses som skymflig (se Roos, Brottsbalken [1962:700] 16 kap. 10 § Lexino 2018-09-02 [JUNO]). Regleringen omfattar även kista och urna, i vilken ett lik eller aska förvaras men som ännu inte förts till en grav. Med gravvård avses minnesmärke vid grav, t.ex. i form av en gravsten. En minneslund på en kyrkogård är att anse som en gravvård. Även en begravningsplats som sådan omfattas av straffbudet, inklusive t.ex. planteringar på en gravplats och minneslund. Däremot torde inte samtliga anordningar i anslutning till begravningsplatsen skyddas såsom t.ex. en häck kring en kyrkogård (se Roos, Brottsbalken [1962:700] 16 kap. 10 § Lexino 2018-09-02 [JUNO] och Ulväng m.fl., Brotten mot allmänheten och staten, 2 uppl. 2014 s. 217). En grav som enligt bestämmelserna i kulturmiljölagen (1988:950) är att anse som en fornlämning omfattas inte av regleringen om brott mot griftefrid.

I rättspraxis har det dömts för brott mot griftefrid för klotter på gravstenar men för skadegörelse avseende klotter på porten till ett gravkapell (se rättsfallet RH 1997:54). I ett annat avgörande ansågs befattning med tandguld efter kremerade avlidna inte utgöra brott mot griftefrid eftersom guldet vid befattningen redan skilts från de avlidnas aska (se rättsfallet RH 1991:36).

Straffet för brott mot griftefrid är böter eller fängelse i högst två år. Försök, förberedelse eller stämpling till brottet är inte straffbart.

4.2 Annan relevant lagstiftning

Bestämmelser om hantering av avlidna människor finns även i annan lagstiftning.

Vid omhändertagandet av avlidna inom hälso- och sjukvårdens verksamhet ska t.ex. hälso- och sjukvårdspersonalen fullgöra sina uppgifter med respekt för den avlidna patienten samt visa närstående hänsyn och omtanke enligt 6 kap. 8 § patientsäkerhetslagen (2010:659).

För ingrepp på avlidna i syfte att tillvarata organ eller annat biologiskt material finns särskilda bestämmelser i lagen (1995:831) om transplantation m.m. som bl.a. ställer krav på att den avlidne ska ha medgett ingreppet eller att det på annat sätt kan utredas att åtgärden överensstämmer med den avlidnes inställning.

Föreskrifter om obduktioner och andra åtgärder med kroppen efter en avliden människa finns i lagen (1995:832) om obduktion m.m. Enligt 1 § ska den som ska göra ett ingrepp i eller vidta annan åtgärd med en död kropp fullgöra sin uppgift med respekt för den avlidne. En klinisk obduktion får utföras om den avlidne har medgett obduktion eller uttalat sig för en sådan åtgärd eller om det av andra skäl finns anledning att anta att obduktion skulle stå i överensstämmelse med den avlidnes inställning. En rättsmedicinsk undersökning får bl.a. göras om det inte skäligen kan bortses från möjligheten att dödsfallet har samband med ett brott.

I begravningslagen (1990:1144) finns bestämmelser om kremering, begravning och gravsättning. Enligt 5 kap. 1 § ska den avlidnes önskan om kremering och gravsättning följas om det är möjligt.

För att säkra gravfriden för dem som omkom som en följd av passagerarfartyget Estonias förlisning infördes den 1 juli 1995 en särskild lag, lagen (1995:732) om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia, som innehåller ett straffsanktionerat förbud mot verksamhet som stör gravfriden i vraket efter passagerarfartyget Estonia och i ett anslutande område i Östersjön.

4.3 Påföljdsstatistik

Av statistik från Brottsförebyggande rådet framgår att totalt 94 brott mot griftefrid lagfördes under åren 2010 till 2020. Brott mot griftefrid var huvudbrott i 28 av lagföringarna och för 8 av dessa bestämdes påföljden till fängelse, varav strafflängden i 6 fall uppgick till 15 månader eller mer (i genomsnitt 18 månader).

5 Straffet för gravfridsbrott ska skärpas

Regeringens förslag: Den straffrättsliga regleringen om brott mot gravfriden i brottsbalken skärps. Straffbestämmelsen om brott mot griftefrid ska kompletteras med en särskild straffskala och en egen beteckning för grovt brott. Straffet för grovt brott ska vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

De olika svårhetsgraderna av brottet ska betecknas gravfridsbrott och grovt gravfridsbrott. I bestämmelsen om grovt gravfridsbrott ska det införas kvalifikationsgrunder. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada eller om gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Försök till gravfridsbrott samt försök, förberedelse och stämpling till grovt gravfridsbrott ska kriminaliseras.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: I princip samtliga remissinstanser som yttrar sig, t.ex. *Brottsoffermyndigheten, Göteborgs tingsrätt, Göteborgs universitet, Hovrätten för Västra Sverige, Judiska centralrådet, Justitiekanslern, Kriminalvården, Malmö tingsrätt, Myndigheten för stöd till trossamfund, Polismyndigheten, Solna tingsrätt, Stockholms kommun, Svea hovrätt, Svenska kyrkan, Sveriges advokatsamfund, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, Säkerhetspolisen och Åklagarmyndigheten*, tillstyrker eller har inga synpunkter på förslagen i promemorian.

Myndigheten för stöd till trossamfund framhåller att det är befogat att skärpa den straffrättsliga regleringen av sådana gravfridsbrott som begås med hatbrottsmotiv eller på annat sätt framstår som särskilt kränkande. *Polismyndigheten* uttalar att den föreslagna straffskalan skulle göra det möjligt att döma ut straff som motsvarar brottets svårhet i de allvarligaste fallen och att ett minimistraff om sex månader skulle ge fler möjligheter att utreda brotten. Myndigheten är också positiv till att förstadier till brottet kriminaliseras samt till att det görs en språklig modernisering och förenkling av bestämmelsen. *Stockholms kommun* delar bedömningen i promemorian att det bl.a. utifrån den förändrade synen i samhället är skäligt att genomföra en straffskärpning. *Brottsförebyggande rådet (Brå)* framför att de föreslagna straffskärpningarna, mot bakgrund av de möjligheter som finns att döma för grov skadegörelse och vid behov tillämpa den särskilda straffskärpningsgrunden för hatbrott, skulle träffa ett begränsat antal fall samt att det saknas tillräckligt statistiskt underlag i fråga om grova angrepp mot gravfriden har ökat i omfattning.

När det gäller utformningen av straffbestämmelsen anser *Hovrätten för Västra Sverige* att orden skymfligen respektive gör ofog på bör kunna ersättas med orden på ett kränkande sätt respektive vidtar annan åtgärd med. Även *Brå* och *Ordenssällskapet för Herrar af Börd* anser att ordet ofog bör kunna bytas ut. *Umeå universitet* anser att den föreslagna ändringen av brottsbeteckningen till gravfridsbrott riskerar att leda till att brottets historia och dess sedan länge erkända skyddsobjekt går förlorade. *Föreningen för utgivande av Samhällsmagasinet Avsnitt* efterlyser i olika

avseenden förtydliganden och tillägg kring vilka åtgärder som omfattas av bestämmelsen.

Umeå universitetet delar inte bedömningen som görs i promemorian att införandet av ett grovt gravfridsbrott skulle leda till att det i större utsträckning finns skäl att döma särskilt för det brottet i samband med uppsåtligt dödande.

Skälen för regeringens förslag

Allvarliga fall av gravfridsbrott bör mötas av en skärpt reaktion

Den grundläggande utgångspunkten vid utformningen av straffskalor är brottets allvar. Enligt 29 kap. 1 § brottsbalken ska straff bestämmas efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Straffskalan ger uttryck för lagstiftarens syn på hur allvarlig brottstypen är. Synen på hur allvarligt eller klandervärt ett brott är kan förändras över tid.

Tillämpningsområdet för griftefridsbrottet har varit oförändrat sedan det infördes i brottsbalken 1965 och straffskalan har inte ändrats sedan 1993. Som redovisas i promemorian är synen på enskildas integritet strängare i dag. Flera lagstiftningsåtgärder har vidtagits för att höja straffnivån för allvarliga angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person (se prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m. och prop. 2016/17:108 Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott) och för att stärka det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten. Exempelvis har det införts nya straffbestämmelser om kränkande fotografering, olovlig identitetsanvändning och olaga integritetsintrång (se prop. 2012/13:69 Kränkande fotografering, prop. 2015/16:150 Straffrättsligt skydd mot olovlig identitetsanvändning och prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten). Även beträffande tillgrepps- och skadegörelsebrotten har förändringar genomförts i syfte att ge integritetskränkande inslag ett ökat genomslag vid den straffrättsliga bedömningen (se prop. 2016/17:131 Grovt fordringsbedrägeri och andra förmögenhetsbrott och prop. 2020/21:52 Tillträdesförbud till butik och förstärkt straffrättsligt skydd mot tillgreppsbrottslighet). Till det anförda kommer att det lidande som åsamkas närstående till brottsoffer har tillmätts en allteftersom större betydelse i rättsutvecklingen, exempelvis genom utvidgningen av rätten till anhörigersättning (se t.ex. prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada). Vidare har vikten av att den enskildes vilja respekteras även efter döden lyfts fram t.ex. i regelverken om transplantation och obduktion (se prop. 1994/95:148 s. 19–20).

Straffbestämmelsen om brott mot griftefrid är visserligen placerad i 16 kap. brottsbalken om brott mot allmän ordning och anses alltså systematiskt vara ett brott mot staten. Straffbudet tar också närmast sikte på att skydda ett allmänt intresse av att avlidna och deras vilorum ska behandlas med vördnad och respekt. Begravningsplatser utgör dessutom en viktig del av det gemensamma kulturarvet (jfr prop. 1990/91:10 med förslag till begravningslag s. 22). Som påpekas i promemorian får regleringen om gravfrid i brottsbalken emellertid också anses ha till syfte att värna den avlidnes integritet och värdighet. Även om en död person inte kan anses ha några intressen i egentlig mening har var och en under

sin livstid berättigade anspråk på att kunna bestämma över vad som ska hända med den döda kroppen och att kunna leva i en förvisning om att den kommer att behandlas med respekt. Sådana anspråk kommer också till tydligt uttryck på flera andra ställen i rättsordningen, exempelvis i patientsäkerhetslagen och i regelverken om begravning, transplantation och obduktion (se avsnitt 4.2). Ett angrepp på gravfriden utgör ett obehörigt intrång i dessa intressen och kan samtidigt vara kränkande för efterlevande anhöriga och upplevas som ett angrepp på deras personliga sfär. Mot denna bakgrund delar regeringen bedömningen i promemorian att den skärpta synen på angrepp av enskildas integritet även bör få genomslag vid bedömningen av ett brott som riktar sig mot gravfriden.

Det kan därutöver på goda grunder ifrågasättas om den nuvarande straffskalan för brott mot griftefrid ger utrymme för att kunna döma ut en proportionerlig påföljd i de allvarligaste fallen. Även om det, som *Brå* framför, inte går att dra några säkra slutsatser i fråga om huruvida förekomsten av grova angrepp mot gravfriden har ökat i omfattning så har det likväl förekommit ett inte obetydligt antal fall av likskändningar där den döda kroppen har bränts upp eller kroppsdelar avlägsnats (för några exempel från rättspraxis se avsnitt 3.3 i promemorian). Utöver att sådana gärningar utgör en synnerligen grov kränkning av den avlidne och orsakar lidande hos närstående, kan de också medföra att en utredning om dödsfallet försvåras. I vissa fall kan sådana handlingar dessutom hindra efterlevande från att ta ett avsked av den avlidne.

Det har därtill förekommit fall av omfattande förstörelse av begravningsplatser, t.ex. i form av klotter och omkullvälta gravstenar, ibland med hatbrottsmotiv (se bl.a. Brås rapport Antisemitiska hatbrott 2019:4 s. 44–45 och 52–54). Sådana handlingar kan visserligen, som också *Brå* påpekar, omfattas av straffbestämmelsen om t.ex. grov skadegörelse, och den särskilda straffskärpningsgrunden för hatbrott i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken kan bli tillämplig. Särkriminaliseringen av brott som riktar sig mot gravfriden får emellertid sägas betona det särskilda allvar i den brottslighet som avses. Straffskalan bör därför också vara tillräckligt vid för att utdömda straff ska kunna återspegla brottets svårhet vid alla typer av gärningar som riktar sig mot den bestämmelsens skyddsintressen.

Som närmare redovisas i promemorian framstår också griftefridsbrottets straffmaximum som förhållandevis lågt, dels jämfört med andra brott mot allmän ordning som kan innehålla kränkande inslag, dels jämfört med viss annan brottslighet som kan innebära integritetsintrång eller förstörelse av egendom. Något som också talar för att det behövs en skärpt straffskala för griftefridsbrott är det förhållandet att den övre delen av straffskalan förefaller utnyttjas på ett annat sätt än vad som i allmänhet är fallet vid straffmätning för andra brott. Som framgår av redogörelsen av påföljdstatistik (avsnitt 4.3) har under den senaste tioårsperioden den övre fjärdedelen av straffskalan använts i en majoritet av de fall där fängelse dömts ut som påföljd.

Sammanfattningsvis instämmer regeringen i promemorians bedömning att det finns fog för en skärpt syn på allvarliga fall av brott mot gravfriden och att griftefridsbrottets nuvarande straffskala inte ger ett tillräckligt utrymme för att i alla situationer kunna döma ut straff som står i proportion till brottets allvar. Ingen remissinstans motsätter sig den bedömningen. Frågan är då hur en sådan skärpt syn ska åstadkommas.

Straffskärpningen bör ske genom införande av ett grovt brott

Straffet för brott mot griftefrid är böter eller fängelse i två år. Med hänsyn till att straffvärdet kan variera avsevärt bör böter behållas i straffskalan. För att åstadkomma och ge utrymme för skärpta straff vid allvarligare fall bör regleringen i stället, som föreslås i promemorian, kompletteras med ett grovt brott med en särskild straffskala. Den straffskalan ska vara tillräckligt vid för att utdömda straff ska kunna motsvara brottets svårhet vid alla typer av gärningar som riktar sig mot griftefridsbrottets skyddsintressen, t.ex. även fall av allvarliga likskändningar eller omfattande förstörelse av begravningsplatser. För att möjliggöra en sådan straffmätning bör straffskalan sträcka sig upp till fängelse i högst fyra år. Ett sådant straffmaximum framstår också som proportionerligt i förhållande till dels andra brott mot allmän ordning som kan innehålla kränkande inslag, t.ex. grov hets mot folkgrupp, dels annan brottslighet som kan innebära integritetsintrång eller förstörelse av egendom, t.ex. grovt olaga hot, grovt olaga integritetsintrång och grovt skadegörelse.

Mot bakgrund av den typ av gärningar som är avsedda att omfattas av det grova brottet får vidare ett minimistraff om sex månader anses välavvägt. Minimistraffet speglar då straffvärdet av ett grovt brott på en lägsta nivå. Beträffande normalgradsbrottet bör nuvarande straffmaximum på fängelse i högst två år behållas.

Straffskalan för det grova brottet bör alltså vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Brottsbeteckningen bör bytas till gravfridsbrott

Regeringen delar vidare, till skillnad från *Umeå universitet*, promemorians bedömning att griftefridsbrottet bör byta brottsbeteckning till den mer moderna beteckningen gravfridsbrott och att den grova svårhetsgraden ska betecknas grovt gravfridsbrott. Griftefrid är ett ålderdomligt uttryck och som anförs i promemorian är begreppet liktydigt med gravfrid.

Paragrafen bör också moderniseras språkligt på det sätt som föreslås i promemorian. Därutöver har regeringen viss förståelse för de synpunkter som lämnas av bl.a. *Brå* och *Hovrätten för Västra Sverige* om behovet av att ersätta orden skymfligen och ofog med mer lättfattliga begrepp. Enligt regeringens bedömning låter det sig emellertid inte enkelt göras utan att riskera att det leder till en oavsiktlig förändring av det straffbara området. Det har inte framkommit att begreppen skulle ha vållat några tillämpningsproblem och i detta lagstiftningsärendet behandlas inte heller frågor om vilka handlingar som i sig bör omfattas av straffbestämmelsen. Mot denna bakgrund finns det inte tillräckliga skäl för att ändra bestämmelsen i dessa avseenden. Det finns inte heller underlag för att, som *Föreningen för utgivande av Samhällsmagasinet Avsnitt* efterlyser, göra några andra tillägg eller uttalanden i fråga om vilka åtgärder som omfattas av straffbudet.

Kvalifikationsgrunder bör införas för det grova brottet

Som föreslås i promemorian bör det i lagtexten anges vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt genom att s.k. kvalifikationsgrunder förs in. Det gör lagstiftningen förutsebar och

det kan säkerställas att försvårande omständigheter får ett tydligt genomslag i praxis.

Av betydelse för bedömningen av allvaret i ett gravfridsbrott är främst gärningens karaktär och omfattning. Som föreslås i promemorian bör i en särskild kvalifikationsgrund lyftas fram angrepp som typiskt sett får anses utgöra en svårartad kränkning av den dödes värdighet. Det handlar då framför allt om handlingar som innebär att den avlidnes lik skadas. En sådan kvalifikationsgrund formuleras lämpligen på så sätt att det vid gradindelningen särskilt bör beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada. Till skillnad från vad *Föreningen för utgivande av Samhällsmagasinet Avsnitt* anser kan en sådan formulering anses innefatta att kroppen bränts.

Regeringen delar också bedömningen i promemorian att det vid gradindelningen bör beaktas särskilt om gärningen inneburit omfattande förstörelse, t.ex. av en begravningsplats eller motsvarande. Förutom att sådana handlingar kan medföra lidande för en vid krets av efterlevande kan de också innebära att stora ekonomiska kostnader uppstår liksom att betydande kulturella värden skadas eller går förlorade. När det gäller tillämpningen av en sådan kvalifikationsgrund bör det, som i promemorian, framhållas att uttrycket omfattande förstörelse inte är ett enhetligt straffrättsligt begrepp. Att rekvisitet förekommer i andra straffbestämmelser, t.ex. i straffbudet om allmänfarlig ödeläggelse, innebär således inte att dess innebörd när det gäller krav på skadornas kvantitativa storlek ska gälla även vid grovt gravfridsbrott.

Vidare bör bestämmelsen om grovt gravfridsbrott tillföras ytterligare kvalifikationsgrunder som kan innefatta andra relevanta omständigheter som kan påverka gärningens allvar. Som redovisas ovan kan gravfridsbrott rymma integritetskränkande inslag. Det förekommer att gravfridsbrott begås i vetskap om att det som angrips kan vara av särskild betydelse för berörda efterlevande och utförs i syfte att åstadkomma en allvarigare kränkning än vad som på annat sätt motsvaras av det som förstörs. Om angreppet på det sättet innebär en särskild kränkning, bör gravfridsbrottet kunna bedömas som grovt även om angreppet i övrigt inte kan sägas ha varit av särskilt allvarligt eller omfattande slag. Det kan exempelvis handla om gärningar som begås med hatbrottsmotiv eller på annat sätt framstår som särskilt kränkande mot den döde eller dennes efterlevande. En annan faktor som bör kunna påverka bedömningen av gärningens allvar är om den kan medföra att en utredning om dödsfallet försvåras, t.ex. i fråga om det har samband med ett brott. För att omständigheter som dessa ska få genomslag i rättstillämpningen är det lämpligt att det, med förebild i annan lagstiftning och som föreslås i promemorian, i regleringen om gravfridsbrott också anges att det vid bedömningen av om brottet är grovt särskilt ska beaktas om gärningen varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Sammanfattningsvis bör det vid bedömningen av om ett gravfridsbrott är grovt särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada eller om gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Av naturliga skäl kommer en viss överlappning kunna uppstå mellan kvalifikationsgrunderna. Uppräkningen av olika omständigheter är inte uttömmande. Omständigheterna kan föreligga i olika grad och vara sådana att de

framstår som betydligt allvarligare än vad som krävs för att kvalificera ett brott som grovt. I de fall sådana omständigheter som anges i kvalifikationsgrunderna inte kan beaktas tillräckligt genom gradindelning ska de också verka förhöjande på straffvärdet (jfr t.ex. NJA 2021 s. 341). Vid de allvarligaste fallen av ett grovt gravfridsbrott kan ofta den övre delen av straffskalan behöva komma till användning för att en proportionerlig påföljd ska kunna dömas ut.

Hur de olika kvalifikationsgrunderna är avsedda att tillämpas behandlas i författningsskomentaren.

Vissa förstadier till gravfridsbrott och grovt gravfridsbrott bör kriminaliseras

Straffansvar för försök, förberedelse och stämpling till brott enligt 23 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken förutsätter att det för brottet är särskilt föreskrivet att brottet är straffbelagt på dessa förstadier.

Som påpekas i promemorian är kriminalisering av förstadier till brott avsett att förbehållas allvarliga brott. Utrymmet för att straffbelägga försök till brott är något större än beträffande förberedelse och stämpling eftersom de senare brottsformerna avser gärningar som i regel befinner sig på ett längre avstånd från fullbordat brott. Vad gäller stämpling till brott har det uttalats att stämpling som huvudregel inte bör betraktas som en mindre allvarlig osjälvständig brottsform än förberedelse till samma brott. Det talar för att kriminalisera stämpling när förberedelse kriminaliseras (jfr t.ex. prop. 2015/16:113 s. 39–41).

När det gäller kriminalisering av försök till gravfridsbrott kan det visserligen konstateras att fullbordanspunkten är så tidig att det praktiska utrymmet för försök till brott är förhållandevis begränsat. Om en person tar sig in på en begravningsplats, eller otillåtet bereder sig tillträde till ett annat område eller utrymme, i syfte att begå ett gravfridsbrott kan emellertid försökspunkten i vissa fall anses vara uppnådd. När det därefter gäller tillämpningsområdet för förberedelse- och stämplingshandlingar torde exempelvis sådana straffvärda situationer kunna uppstå att en person betalar en annan person för att undanskaffa en död kropp efter ett mord, eller att två eller fler personer beslutar att genomföra en sådan åtgärd. Det kan också handla om att flera personer kommer överens om att utföra en mer omfattande förstörelse av en begravningsplats. Det finns alltså, på sätt som också redovisas i promemorian, ett reellt tillämpningsområde för såväl försök som förberedelse- och stämplingshandlingar i förhållande till gravfridsbrott.

Vidare är straff på liknande nivåer som nu föreslås för grovt gravfridsbrott föreskrivet för andra brott med integritetskränkande eller skadegörande inslag som är kriminaliserade på försöks-, förberedelse- och stämplingsstadiet. Det handlar om exempelvis grovt olaga hot, grovt olaga tvång och grov skadegörelse. Straffskalan för grovt gravfridsbrott är alltså sådan att en kriminalisering av försök, förberedelse och stämpling till grovt gravfridsbrott är rimlig.

Även gravfridsbrott av normalgraden får anses straffvärda på försöksstadiet. Som en jämförelse kan det konstateras att försök till skadegörelse, som har samma maximistraff som gravfridsbrott, är straffbelagt och att samma straff är föreskrivet för flera andra brott som

har straffbelagts på försöksstadiet. I jämförelse med andra brott är gravfridsbrott därmed ett så allvarligt brott att en kriminalisering av försök framstår som befogad. Till detta kommer att det kan vara svårt att bedöma om ett ännu inte fullbordat gravfridsbrott skulle vara att bedöma som grovt brott och därmed straffbart som försök till grovt gravfridsbrott. Regeringen anser därför, i likhet med vad som föreslås i promemorian, att försök till gravfridsbrott av normalgraden bör kriminaliseras. Förberedelse och stämpling till gravfridsbrott av normalgraden bör emellertid inte straffbeläggas.

Sammanfattningsvis görs alltså bedömningen att försök till gravfridsbrott och grovt gravfridsbrott samt förberedelse och stämpling till grovt gravfridsbrott bör kriminaliseras. Att vissa bevissvårigheter kan förmodas uppstå, eller att de aktuella förfarandena ofta kan utgöra straffbara förstadier även till andra brott, är inte tillräckligt tungt vägande skäl mot en sådan ordning.

Förhållandet till annan lagstiftning

Ett handlande som utgör gravfridsbrott kan beroende på omständigheterna också innefatta brott enligt andra straffbestämmelser. Vad som ska gälla när ett och samma handlande är straffbelagt enligt olika straffbestämmelser, finns det inte någon generell reglering om i svensk rätt. Allt efter omständigheterna får den lösning väljas som framstår som mest följdriktig och rimlig. Vissa brott kan komma att konsumeras på grund av att de betraktas som medbesträffade med annan brottslighet för vilken gärningsmannen ska dömas (se vidare NJA 2012 s. 535 p. 10 och NJA 2013 s. 397 p. 16 samt Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013, s. 485–486 och 489–491).

I rättspraxis har ansetts att brott mot griftefrid konsumerar ansvar för skadegörelse medan grov skadegörelse ansetts ha företräde framför brott mot griftefrid (se rättsfallet RH 1997:54). Vid mord eller dråp har det i praxis ansetts att gärningsmannens eventuella efterföljande hantering av den döda kroppen ska anses som en medbesträffad gärning om befatningen skett t.ex. uteslutande för att dölja dödandet. Om den efterföljande befatningen däremot innebär ett betydande inslag av ytterligare kränkning av den döde och dennes anhöriga kan det komma i fråga att döma såväl för det uppsåtliga dödandet som gravfridsbrott (se Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 14 oktober 2011 i mål nr B 650-11 och Roos, *Brottsbalken* [1962:700] 16 kap. 10 § Lexino 2018-09-02 [JUNO]).

Som påpekas i promemorian bör, till skillnad från vad *Umeå universitet* anser, det föreslagna grova gravfridsbrottet, som ger uttryck för en skärpt syn på sådan brottslighet, kunna leda till att det oftare än med nuvarande ordning blir aktuellt att döma samtidigt för grovt gravfridsbrott och uppsåtligt dödande. Utrymme bör också finnas att i vissa fall döma för grovt gravfridsbrott i stället för grov skadegörelse. Ytterst får lösningen av konkurrensfrågor dock bli en uppgift för rättstillämpningen.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2022.
Regeringens bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna uttalar sig särskilt om förslaget och bedömningen i promemorian.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Regeringen anser att de föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Regeringen föreslår därför att de ska träda i kraft den 1 juli 2022.

När det gäller frågan om övergångsbestämmelser följer det av 2 kap. 10 § regeringsformen att svårare brottspåföljd inte får åläggas för en gärning än den som var föreskriven när brottet begicks. En bestämmelse av samma innebörd återfinns i artikel 7 i den europeiska konventionen av den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Den nu beskrivna principen har också kommit till uttryck i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken. Enligt paragrafens andra stycke ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte den lag som gäller när domen meddelas leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Denna bestämmelse anses generellt tillämplig inom straffrätten om inte något annat har föreskrivits beträffande en viss författning. Mot denna bakgrund är några särskilda övergångsbestämmelser inte nödvändiga.

7 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslagen medför endast begränsade kostnader för rättsväsendets myndigheter och kan hanteras inom myndigheternas befintliga ramar.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna invänder mot promemorians bedömning att förslagen sedda för sig endast medför begränsade kostnader för rättsväsendets myndigheter.

Skälen för regeringens bedömning: Förslagen kommer att leda till längre strafftider och till att fler lagöverträdare döms till fängelse vid allvarligare fall av brott mot gravfriden. Antalet lagföringar för brott mot griftefrid per år är dock begränsat. Som anges i promemorian är förslaget om ett grovt gravfridsbrott avsett att ta sikte på allvarligare fall och antalet lagföringar per år för det brottet kan därmed förväntas bli litet. I likhet med den bedömning som görs i promemorian bedömer regeringen därför att de tillkommande kostnaderna för Kriminalvården med anledning av förslaget

därmed kan antas bli begränsade och bör kunna hanteras inom myndighetens befintliga anslag.

Regeringen instämmer även i bedömningen att förslaget inte heller kan antas leda till en nämnvärd ökning av antalet förundersökningar eller rättegångar. Förslaget om ett grovt gravfridsbrott utgör i sig inte heller en utvidgad kriminalisering. De marginella kostnader som av andra skäl kan uppstå, t.ex. i form av utbildningskostnader, för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Sveriges domstolar, bör inte bli större än att de kan rymmas inom ramen för myndigheternas befintliga anslag. Förslagen bedöms alltså inte innebära några ökade kostnader av betydelse för rättsväsendets andra myndigheter och inte heller för det allmänna i övrigt.

8 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

16 kap.

10 § Den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar *ett* lik eller *en avliden persons* aska, döms för gravfridsbrott till böter eller fängelse i högst två år. För gravfridsbrott döms även den som obehörigen öppnar en grav eller förstör, skadar eller gör ofog på en kista, urna, grav eller ett annat vilorum för de döda eller en gravvård.

Om brottet är grovt, döms för grovt gravfridsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada eller om gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Paragrafen, som reglerar straffansvar för gärningar som riktar sig mot gravfriden, ändras dels genom att brottsbeteckningen ändras från brott mot griftefrid till gravfridsbrott, dels genom att det i ett nytt andra stycke införs en särskild straffskala och rubricering för grovt gravfridsbrott. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Det *första stycket* ändras redaktionellt. Ändringarna syftar till att förenkla och modernisera regleringen och innebär inte någon ändring i sak.

I det nya *andra stycket* anges att om brottet är grovt ska det dömas för grovt gravfridsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. I stycket införs även omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om gravfridsbrottet är grovt (s.k. kvalifikationsgrunder). Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada eller om gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Med att gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada avses t.ex. att liket skadats genom avskärning eller avhuggning (stympats), bränts eller på annat sätt tillfogats en svårare skada. Med omfattande förstörelse avses framför allt vandalisering av gravplatser eller andra föremål och utrymmen som omfattas av paragrafens tillämpningsområde, t.ex. i form av en större

mängd klotter eller ett stort antal omkullvälta gravstenar. Kraven i dessa avseenden bör inte sättas alltför högt.

I kvalifikationsgrunden särskilt hänsynslös art innefattas gärningar som inte nödvändigtvis lett till att ett lik fått svårare skador eller medfört omfattande materiell förstörelse men som i och för sig kan vara grova eftersom de innefattat särskilt kränkande inslag. Det kan handla om gärningar som utförts med hatbrottsmotiv eller sådana gärningar där den döda kroppen, dess aska eller gravplats ordnats eller hanterats på ett särskilt nedvärderande eller kränkande sätt eller på ett sätt som är ägnat att väcka uppmärksamhet.

Att en gärning kvalificeras som grovt brott på grund av sin särskilt farliga art kan exempelvis komma i fråga om den föregåtts av noggrann planering. Vidare bör det förhållande att gärningsmannen hanterat den avlidnes kropp på ett sätt som innebär att dödsorsaken inte kan fastställas, eller att utredningen av ett misstänkt brott på annat sätt försvåras, normalt kunna medföra att brottet bedöms som grovt. Ett exempel på det sistnämnda är att gärningsmannen har undanskaffat liket för att det inte ska upptäckas.

Uppräkningen är inte uttömmande. Frågan om brottet ska bedömas som grovt ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet och det är möjligt att bedöma ett brott som grovt även när ingen av de särskilt nämnda omständigheterna föreligger. För att ett brott ska bedömas som grovt bör dock i princip krävas att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i paragrafens exemplifiering (jfr NJA 2018 s. 378 p. 17).

Straffet för grovt gravfridsbrott är fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Minimistraffet på sex månader speglar straffvärdet av ett grovt brott på en lägsta nivå. De omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om gravfridsbrottet är grovt kan föreligga tillsammans och i olika grad. Om de omständigheter som föranleder att gravfridsbrott bedöms som grovt inte beaktas tillräckligt genom brottsrubriceringen ska de verka förhöjande på straffvärdet. Exempelvis i de fall ett lik vanställts eller bränts upp torde normalt den övre delen av straffskalan behöva komma till användning för att kunna döma ut en proportionerlig påföljd.

Ändringen av straffskalan kan innebära att ett grovt gravfridsbrott inte konsumeras av exempelvis ett grovt skadegörelsebrott. Ytterst får emellertid domstolen göra en prövning i varje enskilt fall enligt gällande konkurrensprinciper.

17 § För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra myteri döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för *försök till gravfridsbrott och försök, förberedelse eller stämpling till grovt gravfridsbrott samt för försök till sådant barnpornografibrott som avses i 10 a § första stycket och försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott.*

I paragrafen regleras straffansvar för osjälvständiga brott i 16 kap. Paragrafen ändras på så sätt att även försök till gravfridsbrott samt försök, förberedelse och stämpling till grovt gravfridsbrott straffbeläggs. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Sammanfattning av promemorian Skärpt straff för gravfridsbrott

Bilaga 1

I promemorian föreslås att straffbestämmelsen i brottsbalken om brott mot griftefrid kompletteras med en särskild straffskala för grovt brott. De olika svårhetsgraderna av brottet ska betecknas gravfridsbrott och grovt gravfridsbrott. Straffet för grovt gravfridsbrott föreslås vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om ett brott är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada, gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Vidare föreslås att försök till gravfridsbrott samt försök, förberedelse och stämpling till grovt gravfridsbrott ska vara straffbart.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 10 och 17 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

10 §¹

Den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar lik eller avlidens aska, öppnar grav eller eljest gör skada eller ofog på kista, urna, grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård, döms för brott mot griftefrid till böter eller fängelse i högst två år.

Den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar ett lik eller en avlidens persons aska, döms för gravfridsbrott till böter eller fängelse i högst två år. För gravfridsbrott döms även den som obehörigen öppnar en grav eller förstör, skadar eller gör ofog på en kista, urna, grav eller ett annat vilorum för de döda eller en gravvård.

Om brottet är grovt, döms för grovt gravfridsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen tillfogat ett lik en svår skada, gärningen inneburit omfattande förstörelse eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

17 §²

För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra myteri döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök till sådant barnpornografibrott som avses i 10 a § första stycket och försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott.

För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra myteri döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för *försök till gravfridsbrott och försök, förberedelse eller stämpling till grovt gravfridsbrott samt för* försök till sådant barnpornografibrott som avses i 10 a § första stycket och försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott.

¹ Senaste lydelse 1993:207.

² Senaste lydelse 2018:1140.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över promemorian lämnats av Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Göteborgs tingsrätt, Göteborgs universitet, Hovrätten för Västra Sverige, Judiska Centralrådet, Justitiekanslern, Kriminalvården, Kustbevakningen, Malmö tingsrätt, Myndigheten för stöd till trossamfund, Polismyndigheten, Solna tingsrätt, Statens haverikommission, Stockholms kommun, Svea hovrätt, Svenska kyrkan, Sveriges advokatsamfund, Säkerhets- och integritetsskyddsnamnden, Säkerhetspolisen, Umeå universitet och Åklagarmyndigheten.

Riksdagens ombudsmän har avstått från att yttra sig över promemorian.

Svar har inte inkommit från Sveriges Muslimska förbund och Brottsofferjouren Sverige.

Utöver remissinstanserna har Föreningen för utgivande av Samhällsmagasinet Avsnitt, Ordenssällskapet för Herrar af Börd och Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund inkommit med skriftliga synpunkter på promemorian.